

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Міжнародна економіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

за темою № 1 - Інтернаціоналізація економічного розвитку

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 31.08.21 № 1

Розробник: викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н.,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, Носач І.В.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування,
маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М.
Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач –
методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС
Пушкар О.І.

План лекції:

1. Міжнародний поділ праці як основа розвитку міжнародних економічних відносин.
2. Світовий ринок.
3. Світове господарство та міжнародна мобільність факторів виробництва.
4. Інтернаціоналізація господарської діяльності.
5. Міжнародна економіка та її структура.

Рекомендована література:

Основна

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 22.04.1993р. № 3125-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров. – К.: ЦУЛ, 2013.
3. Гронтковська Г.Е. Міжнародна економіка: Навч. Посібник / Г.Е. Гронтковська – К.: ЦУЛ, 2014.
4. Дергачова В.В., О. М. Згуровський, І.М. Манаєнко Міжнародні економічні відносини: практикум: навч. посіб. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
5. Задоя А.О. Міжнародна економіка: Навч. Підручник / А.О. Задоя - К.: Центр навчальної літератури, 2012.
6. Козак Ю.Г. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, О.В.Захарченко, Є.В.Кравченко – К.: Центр навчальної літератури, 2012.
7. Патики Н.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / Н.І. Патики - К.: Центр навчальної літератури, 2014.

Додаткова

8. Антофій Н.М. Міжнародна економіка: посібник / Н.М. Антофій, О.В. Булюк, С.В. Фомішин – ОЛДІ- ПЛЮС, 2013.
9. Козак Ю.Г. Міжнародні фінанси: навч. посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвинова, Т. Sporek, J. Szoltisek, О.В. Захарченко, С.Н. Лебедева – Київ - Катовіце.: Центр учбової літератури, 2014.
10. Фомішин С.В. Міжнародна економіка: посібник / С.В. Фомішин, М.В. Гудзь, А.П. Румянцев –Новий Світ, 2014.
11. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України: Посібник / О.Б. Чернега – ТОВ «Східний видавничий дом», 2014.
12. Чернега О.Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Посібник / О.Б. Чернега – Магнолія - 2006, 2014.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

13. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Текст лекції

1. Міжнародний поділ праці як основа розвитку міжнародних економічних відносин.

Причиною та умовою виникнення товарного виробництва є **суспільний поділ праці**, який можна визначити як процес відособлення різних видів трудової діяльності, що взаємодіють між собою і взаємодоповнюють один одного, складаючи цілісний системний механізм суспільного відтворення.

За родом діяльності розглядають три типи суспільного поділу праці:

- загальний розподіл праці – розподіл праці між великими сферами виробництва – промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок і т.п.;
- частковий розподіл праці – розподіл праці всередині цих великих сфер на міжгалузевому та підгалузевому рівні – машинобудування, переробні галузі, рослинництво, тваринництво і т.п.
- одиничний розподіл – розподіл праці всередині одного господарства, при цьому підприємство трактується як єдиний цикл завершеного товару.

За просторовим критерієм виділяють міжрегіональний розподіл праці всередині країни та розподіл праці між країнами.

Причиною та умовою розвитку міжнародних економічних відносин і є розподіл праці між країнами, тобто **міжнародний поділ праці (МПП)** – найвищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці, що відображає процес відособлення різних видів трудової діяльності на міжнародному рівні, які взаємодіють один з одним і взаємодоповнюють один одного, складаючи об'єктивну основу міжнародного обміну товарами, послугами та результатами інших видів діяльності.

МПП має дві форми свого прояву:

- міжнародна спеціалізація виробництва – форма МПП, при якій зосередження однорідного виробництва у світі відбувається на основі диференціації виробничих процесів між різними країнами та їхніми суб'єктами.
- міжнародне виробниче кооперування – форма МПП, яка полягає у розвитку міжнародних виробничих зв'язків, що виникають та існують між міжнародно спеціалізованими суб'єктами з метою поєднання взаємодоповнюючих виробничих процесів.

Важливими передумовами розвитку МПП є міжнародний розподіл інших факторів виробництва.

Міжнародний розподіл землі базується на неоднаковій забезпеченості країн фізичними ресурсами, які вони отримали від природи. Міжнародний поділ капіталу виражається не лише в різній забезпеченості країн накопиченими запасами матеріальних коштів, але й в різних історичних традиціях і досвіді виробництва, рівнях розвитку товарного виробництва і ринкових механізмів, а також просто грошових та інших фінансових ресурсів. Міжнародний розподіл технологій є результатом різного рівня розвитку науково-технічного потенціалу країн.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – це система економічних зв'язків між суб'єктами господарювання різних країн світу з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ.

В сучасних умовах основними формами МЕВ є: міжнародна торгівля товарами; міжнародна торгівля послугами; міжнародні валютні відносини; міжнародні фінансово-кредитні відносини; міжнародна міграція робочої сили; міжнародне виробниче співробітництво; міжнародне науково-технічне співробітництво.

Суб'єкти МЕВ – учасники міжнародних економічних явищ і процесів, котрі здатні самостійно і активно діяти з метою реалізації свої економічних інтересів; основними суб'єктами сучасних МЕВ є: фізичні особи; юридичні особи; держави; транснаціональні корпорації; міжнародні організації; інтеграційні блоки.

2. Світовий ринок.

Міжнародний розподіл праці і розвиток міжнародної кооперації виробництва заклали основи для виникнення світового ринку. **Світовий ринок** – це сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, які базуються на МПП та інших факторів виробництва.

Світовий ринок характеризується такими основними рисами:

- а) він є категорією товарного виробництва, яке вийшло за рамки національних економік;
- б) проявляється у міждержавному переміщенні товарів під впливом попиту та пропозиції на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- в) оптимізує використання факторів виробництва шляхом їх переміщення в більш вигідні та прибуткові сфери виробництва
- г) створює конкурентні умови як для виробників, так і для товарів, за яких на ринку залишаються ті товари і виробники, які можуть забезпечити міжнародний стандарт якості при відповідних цінах.

Таким чином, світовий ринок є індикатором для виробників, показуючи їм, що, скільки і для кого потрібно виробляти.

Основною зовнішньою ознакою існування світового ринку є пересування товарів і послуг між країнами у вигляді експорту та імпорту.

Експорт – продаж товару з обов’язковим його вивозом за кордон. **Імпорт** – купівля товару з обов’язковим його ввезенням із-за кордону.

Світовий ринок, як і інші види ринків, діє за законами попиту і пропозиції, тому рівновага його забезпечується завдяки збалансованості попиту і пропозиції на товари, послуги тощо, які експортуються та імпортуються країнами-учасниками МЕВ. Причому в міжнародній економіці використовують поняття сукупного попиту та сукупної пропозиції. **Сукупний попит** – обсяг виробництва товарів, який споживачі готові колективно придбати за існуючого рівня цін. **Сукупна пропозиція** – обсяг виробництва товарів, який виробники готові колективно запропонувати на ринку за існуючого рівня цін.

На рис. 1 представлений баланс попиту і пропозиції на світовому ринку. Припустимо, що існують дві країни, які виготовляють і споживають ідентичні товари. Нехай S і S^* – криві пропозиції, D і D^* – криві попиту відповідно в країні 1 і країні 2; S_w і D_w – криві пропозиції і попиту на світовому ринку. Для того, щоб порівняти між собою ціни в країні 1 та в країні 2 введемо припущення про те, що співвідношення грошової одиниці однієї країни до грошової одиниці іншої країни дорівнює 1:1 або що в обох країнах існує єдина грошова одиниця.

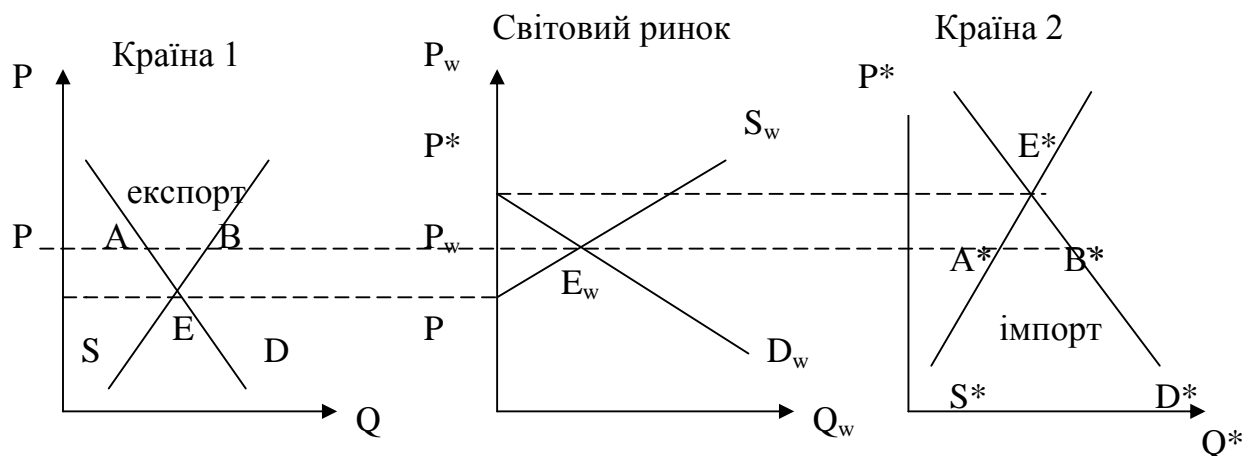

Рис. 1. Рівновага на світовому ринку.

Ринкова рівновага попиту і пропозиції в країні 1 досягається в точці E , де ціна товару становить P , а в країні 2 – в точці E^* , де ціна товару складає P^* . Оскільки $P < P^*$, то країні 1 вигідно експортувати даний товар, а країні 2 – імпортувати. Причому рівноважні ціни двох країн будуть визначати верхню межу попиту та нижню межу пропозиції на світовому ринку. Якщо на світовому ринку встановиться баланс попиту і пропозиції (точка E_w), то товар на світовому ринку буде реалізовуватися за ціною P_w , що передбачає рівність експорту країни 1 AB імпорту країни 2 A^*B^* .

Якщо виникне ситуація, коли ціна світового ринку з будь-яких причин стане вищою, ніж P_w , розширивши тим самим об’єм експорту AB , то обмеженість попиту величиною A^*B^* знизить ціну до рівня P_w . Якщо ціна

світового ринку стане нижчою, ніж P_w , то попит на імпорт товару перевищить існуючий обсяг експорту і ціна повернеться до світового рівня P_w .

3. Світове господарство та міжнародна мобільність факторів виробництва

Розвиток світового ринку, інтенсифікація міжнародних економічних відносин, які стали виходити за межі торгових, розвиток продуктивних сил та зростання ролі і потужності фінансових потоків привели до необхідності формування єдиної системи – світового господарства. Категорія світового господарства включає не лише сферу товарного обміну, але і сферу виробництва..

Світове господарство – це сукупність взаємодіючих національних економік всіх країн світу, пов'язаних між собою мобільними факторами виробництва.

Окремі елементи світового господарства існували ще за античних часів та періоду середньовіччя, однак щоб досягти сучасного рівня світове господарство пройшло декілька етапів свого розвитку.

Світове господарство відрізняється від світового ринку тим, що воно проявляється в основному не через міжнародний рух товарів, а через міжнародний рух (мобільність) факторів виробництва. **Міжнародна мобільність факторів виробництва** – це їх здатність до переміщення з однієї країни в іншу. Ступінь міжнародної мобільності факторів виробництва залежить від функціонального типу до якого відноситься кожний конкретний фактор.

За походженням фактори виробництва поділяються на :

- основні – фактори, які країна отримала від природи або ті, які накопичені нею в процесі тривалого історичного розвитку (географічне положення, клімат, корисні копалини, некваліфікована робоча сила, борги). Здебільшого основні фактори виробництва не є результатом затраченого робочого часу чи капіталу;
- розвинуті – фактори, які країна отримала в результаті значних капіталовкладень (сучасна технологія, кваліфікована робоча сила.).

За ступенем спеціалізації фактори виробництва поділяються на:

- загальні – фактори, які можна застосовувати у різних сферах виробництва для створення різноманітної продукції (персонал з вищою освітою) ;
- спеціальні – фактори, які можна використовувати лише в певних галузях (в одній галузі) для створення вузької групи продукції (технологія фарбування тканини, перукар).

Основні фактори важко перемістити за кордон; їхнє значення для економічного розвитку зменшується; окрім того ТНК, розширюючи

міжнародну мережу, можуть отримувати доступ до основних факторів, не переміщуючи їх за кордон.

Розвинуті фактори характеризуються високою ступеню міжнародної мобільності. Проте враховуючи важливе значення розвинутих факторів виробництва для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку, кожна країна намагається утримати їх в національних межах.

Загальні фактори завдяки своїй універсальності характеризуються високою ступеню міжнародної мобільності.

Спеціальні фактори мають низьку ступінь міжнародної мобільності, що пов'язано із заходами державної політики або із відсутністю потреби в них за кордоном.

Очевидно, що *хороша озброєність країни розвинутими і спеціальними факторами та здатність їх ефективно розвивати* забезпечують країні лідируючу позицію у світовому господарстві. І, навпаки, *наявність у країні лише основних і загальних факторів виробництва* не може забезпечити її міжнародної конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Сучасне світове господарство характеризується наступними рисами:

- розвиток міжнародного переміщення факторів виробництва;
- зростання на цій основі міжнародних форм виробництва на підприємствах розміщених в різних країнах;
- економічна політика держав, що передбачає підтримку міжнародного руху товарів і факторів виробництва на двосторонній і багатосторонній основі;
- виникнення економіки відкритого типу в рамках багатьох держав і міждержавних об'єднань.

4. Інтернаціоналізація господарської діяльності.

Інтернаціоналізація господарського життя почалася в епоху великого машинного виробництва. Вона означає поступовий вихід виробництва за межі окремої країни і формування його міжнаціональних форм в рамках світового господарства. Можна виділити три головних етапи розвитку інтернаціоналізації господарського життя. На першому етапі (приблизно кінець 18 – початок 19 ст.) інтернаціоналізація виробництва базувалась переважно на взаємодії національних господарств завдяки простій кооперації. Основним каналом взаємного обміну були найпростіші форми міжнародних економічних взаємозв'язків, перш за все зовнішня торгівля. Інтернаціоналізація виробництва і обміну стала однією із головних передумов формування світового господарства. Між цими двома світогосподарськими процесами існує діалектичний взаємозв'язок.

На другому етапі (кінець 19 – початок 20 ст.) інтернаціоналізація виробництва переходить в іншу стадію, котра пов'язана з розвитком складної кооперації. Характерними ознаками складної кооперації є те, що вона

базується на основі міжнародного розподілу праці, який стає визначальним фактором поглиблення інтернаціоналізації господарського життя і формування світового господарства. В цей час розвиваються всі його основні форми: загальний, частковий і одиничний розподіл праці.

На третьому (нинішньому) етапі, який почався із середини 20 століття, інтернаціоналізація виробництва набуває комплексного характеру, тобто охоплює всі підсистеми господарства. Таким чином, вона поширюється практично на всі країни світу, всі галузі виробничої і невиробничої сфер. Саме завдяки інтернаціоналізації здійснюються головні умови збалансованого економічного розвитку: реалізація в матеріально-речовій і вартісній формах всіх складових валового національного продукту, зростання якості людського розвитку і т. ін. Вузькість внутрішніх ринків, нестача ресурсів сировини, палива, засобів виробництва компенсуються широкою участю країн у світогосподарських процесах на основі розширення і поглиблення інтернаціоналізації виробництва і обміну. Інтернаціоналізація об'єднує структурні елементи і суб'єкти світового господарства в єдине ціле. Тому вона є одним із системоутворюючих факторів світового господарства. З поглибленням процесу інтернаціоналізації виробництва посилюється єдність світового господарства, зростає його органічна цілісність.

Використовуються різні показники, котрі визначають якісні і кількісні аспекти інтернаціоналізації господарського життя. До них відносять рівень міжнародної спеціалізації і кооперування виробництва, об'єми міжнародної інвестиційної діяльності, обороту фінансового капіталу, загальної підприємницької діяльності, міграції робочої сили і т. ін.

5. Міжнародна економіка та її структура.

Міжнародна економіка як наука покликана розробляти теорії і концепції, що дають можливість будувати найбільш раціональні економічні відносини однієї країни з іншими, враховуючи свої і чужі особливості.

Міжнародна економіка (МЕ) – це частина теорії ринкової економіки, яка вивчає закономірності взаємодії суб'єктів господарювання з різних країн світу у сфері міжнародного обміну товарами, руху факторів виробництва, фінансування, формування міжнародної економічної політики.

Ознаками міжнародної економіки є:

1. Розвинута сфера міжнародного обміну товарами на базі міжнародної торгівлі.
2. Розвинута сфера міжнародного руху факторів виробництва, в формах вивозу і ввозу капіталу, робочої сили і технологій.
3. Міжнародні форми виробництва на підприємствах, розміщених в декількох країнах, в першу чергу в рамках транснаціональних корпорацій.
4. Самостійна міжнародна фінансова сфера, яка не пов'язана з обслуговуванням міжнародного руху товарів і факторів виробництва.

5. Система міжнаціональних і наднаціональних, міждержавних і недержавних механізмів міжнародного регулювання з метою забезпечення збалансованості і стабільності економічного розвитку.

6. Економічна політика держав, яка виходить з принципів відкритої економіки.

Умовна структура міжнародної економіки, наступна:

- базові поняття і концепції які лежать в основі міжнародної політики – міжнародний поділ праці, світовий ринок, світове господарство;
- економічна політика держав, механізми державного регулювання економіки в цілому і її зовнішніх аспектів зокрема;
- конкретні форми міжнародних економічних відносин в яких проявляється міжнародна економіка;
- міжнародне регулювання і нагляд які включають діяльність міжнародних економічних і фінансових організацій, які спеціально створені для моніторингу і регулювання міжнародної економіки або окремих її елементів.

Функціонально міжнародна економіка поділяється на *міжнародну мікро-* і *міжнародну макроекономіку*.

Міжнародна мікроекономіка – це частина теорії міжнародної економіки, яка вивчає закономірності руху окремих товарів і факторів їх виробництва, а також їх ринкові характеристики (попит, пропозиція, ціна і т.д.).

Міжнародна макроекономіка – це частина теорії міжнародної економіки яка вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства в цілому в умовах глобалізації фінансових ринків.